

ЗНАМЕНИТОСТИ САРАЈЕВА У НОВОМ КОНТЕКСТУ

Десанка Шућур, *Сарајево кроз вијекове*, Матична библиотека Источно Сарајево, Источно Сарајево, 2017.

Полазимо од претпоставке да ће, можда, прва, спонтана реакција неупућених а добронамјерних читалаца и осталих „љубитеља“ литературе, на појаву књиге пред нама, бити садржана у питању формулисаном као: чему (и коме) још једна, нова књига о Сарајеву, кад их већ, до сад написаних, има толико много. И непрочитаних. Или, можда, недочитаних. Разумије се, питање је сасвим легитимно и невино, као што је и свако друго питање невино, и оно потражује адекватан одговор. Овај осврт је покушај једног могућег одговора, тачније: прилог разумијевању питања због чега је (било) потребно и корисно публиковати још једну књигу о Сарајеву и његовој околини у прошлости, али и садашњости.

Јер, о Сарајеву је до сад написана заиста импозантна, да не кажемо александријска, библиотека књига, од научних (археологија, историја, архитектура, историја умјетности, географија, посебно историјска географија, етнографија, туризмологија, урбанистика и др.) монографија, студија и огледа, до репортажа, путописа, пјесама и осталих историографских, публицистичких и литерарних дјела, па се у оном дијелу јавног мњења које нема потребу и капацитет за дубље понирање у запретане тајне и меандре друштвених процеса и политичке феноменологије, с правом може поставити питање зашто трошити оовремене „људске ресурсе“ и друге потенцијале на нешто што је већ истражено, описано и (с)познато и доступно широј јавности, а не само уским стручним „круговима“. Међутим, по нашем мњењу, претходна тврдња, колико год била тачна, у позитивистичком смислу ријечи, није довољна да оправда хеуристичку „апатију“, индолентност, тј. научно и стручно игнорисање и незаинтересованост за ново (пре)испитивање и тумачење историје Сарајева и његове околине и посљедица тог новог разумијевања на односе међу људима и друштвеним групама у њему. А данашње, anno Domini 2017., Сарајево није исто што (је било) и Сарајево из нпр. 1984., 1945., са почетка 20. вијека, или, пак, средине 19. односно краја 17. вијека и због тога га поново и опет треба истраживати, промишљати и писати о њему. Наравно, не само због по(р)уке садржане у оној чувеној Хегеловој опаски по којој, парафразирамо је, оно што је познато није, односно нужно не значи и да је, спознато.

Имајући нетом казано на уму, сматрамо вишеструко корисним појаву публикације Десанке Шућур под насловом *Сарајево кроз вијекове*. Због тога

смо својевремено, уз неколика критичка запажања и сугестије, и дали позитивну рецензију, тј. препоруку за њено објављивање. Она јесте још једна књига о Сарајеву, али довољно другачија, различита од многих претходних, иако се и она „природно“ наслања на њих и наставља да „приповиједа“ о он-ом о чему у ранијим публикацијама о Сарајеву и његовој историји није све записано. С друге стране, и стари описи и спознаје о Сарајеву, његовој околини, људима и догађајима који су обиљежили вишевијековну историју тог топонима и ентитета, у новом контексту – а он је створен након завршетка Грађанског рата у Босни и Херцеговини 1992–1995., потписивањем Дејтонско-паришког мировног споразума, по којем је БиХ подијељена на два државотворна ентитета: Федерацију Босну и Херцеговину и Републику Српску, а са њом и само Сарајево, на тзв. федерално, које је припало Федерацији БиХ и Источно Сарајево, које се налази у Републици Српској и углавном га насељавају Срби, некадашњи становници пријератног, јединственог Сарајева, односно неке од приградских општина у његовом саставу – другачије конотирају и потражују неку нову евалуацију. А она је могућа и, на примјеру монографије Десанке Шућур, имплементисана, постала реална, само уколико су претходни увиди и спознаје, макар већина њих, с разумијевањем и без предрасуда акцептирани и креативно „уграђени“ у властиту нарацију и тумачење историје града и околине о којима је ријеч у њеној монографији.

Из скоро свих дијелова текста *Сарајева кроз вијекове* се препознају и виде утицаји претходних писаца, било да су они путописци, од Евлије Челебије и његовог доба, до бројних „репортажа“, записа и описа посјетиоца са Запада у 18. и 19. вијеку, или, пак, Истока (Русије) од средине 19. вијека па надаље, било да су научници, углавном историчари, археолози, архитекте и др., који су добрано истражили поједине сегменте и/или периоде историје Сарајева и околине, од праисторије до савременог доба. Неке од тих аутора треба и поименично споменути, јер без њих и њиховог дјела не би било ни оне спознаје о Сарајеву која је не само претходница елаборације Десанке Шућур, него је и директно утицала и на неке њене описе и оцјене. Сарајевом су се бавили и такви историци, да археологе, архитекте и истраживаче из других научних „поља“ и области, баш као и бројне књижевнике, овдје занемаримо, као што су Владислав Скарић, Хамдија Капићић, академик Десанка Ковачевић Којић, Хамдија Крешевљаковић, Тодор Крушевац, Хазим Шабановић, Илијас Хаџибеговић, Алија Бејтић, Бехија Златар, па све до угледног новинара, уредника и публицисте Мирослава Прстојевића, с краја 20. вијека. Наравно, истраживача феномена Сарајева има још, али и наведена имена су довољна за илустрацију наше оцјене да тај град није занемарен у научним опсервацијама и да се наша ауторка (Д. Шућур) имала на кога и на шта угледати. Понекад је то угледање и „слијепо“ покоравање ауторитетима претходника, нарочито Скарића и Прстојевића, одвећ препознатљиво, на уштрб властите самосвојности, креативности и оригиналности.

Али, за разлику од већине претходно наведених историчара и научника из других дисциплина, изузев Прстојевића, који су своја истраживања и тумачења

чења заснивали и у раду се руководили првенствено научним постулатима, разлозима, узансама и циљевима, монографија Десанке Шућур нема тај *raison d' être*, она није примарно мотивисана и легитимисана научним критеријумима и потребом да се презентује неко сасвим ново тумачење историје Сарајева или на видјело дана изнесу и опишу до сад непознате чињенице из прошлости тог локалитета. Другим ријечима, *Сарајево кроз вијекове* није научно дјело у строгом смислу тог појма и одреднице, које је намијењено само уском кругу стручне, научне и академске јавности, него је ауторкина амбиција радикално другачија: она хоће да најширу јавност изнова упозна и заинтересује за историју Сарајева и његове околине, али и за све друге знаменитости, вриједности и атракције тог града и краја. Дакле, њена књига је, интенционално бар, популарног карактера и намјене, па отуда и такав њен садржај и композиција. Због тога је она и могла себи приуштити комоцију, у мјери већој него што је допустиво у стриктно научној литератури, да о многим важним социјалним, историјским, политичким, војним, економским, саобраћајним, урбанистичким, културним, духовним, вјерским и другим процесима, односима, догађајима, личностима, актерима, резултатима и дјелима, пише и износи оцјене а да се директно не позива, да не цитира изворе, налазе и оцјене других истраживача и писаца. Ауторка није „боловала“ од и робовала амбицији да по сваку цијену буде оригинална, нарочито не у методолошком погледу, што увијек и није нужно, тим прије што њен манускрипт није резултат неког извршавања академско-образовне обавезе, него укроћивања властитог стваралачког ероса и жеље да се о родном граду остави запис и „слика“ за будуће генерације. Међутим, такав приступ за посљедицу (је) има(о) факт о благој неконзистентности рукописа пред нама.

На једноставно питање шта је предмет или о чему говори књига Десанке Шућур могуће и сувисло је одговорити сљедећим неколиким реченицама.

Већини читалаца, а увјерени смо да их – свему упркос – неће бити мало, већ сам наслов, *Сарајево кроз вијекове*, довољно говори. Ради се о књизи, својеврсној историјској читанци, чија главна и једина тема, односно у чијем епицентру је град Сарајево. Наравно, у овој монографији није ријеч само о граду у његовом топографско-урбанистичко-архитектонском изходишту, значењу и капацитету, него првенствено у његовом социјалном, политичком, административном, демографском, културном, духовно-вјерском, привредном, саобраћајном и свеколиком другом смислу и манифестовању. Другачије речено, у овдје актуелизованом рукопису Десанке Шућур посриједи је специфична хроника, „животопис“ Сарајева од његовог настанка, а несумњиво је утврђено да се континуитет урбане егзистенције ентитета, *topos*-а на тој географској ширини и дужини може пратити, најмање, од средине 15. вијека, па до данашњих дана, тј. до средине друге деценије 21. вијека. Штавише, слободније интерпретирано, може се чак рећи да је то и нека, специфична, врста историје града Сарајева, његовог становништва и резул-

тата што су их људи који су у њему живјели постигли у разним областима дјеловања у посљедњих више од пола миленијума.

Али, за разлику од класичних историографских књига и студија, које су настајале и писане по строгим узансама научне методологије и дискурса, компликоване композиције, тешким стилем и одвећ стручном терминологијом, са тзв. научном апаратуром итд., што (је) за посљедицу често има(ло) факт да је такво штиво углавном неприступачно и неразумљиво тзв. обичним људима и широј читалачкој публици, од којих су и неки чија имена смо већ истакли, *Сарајево кроз вијекове* је доминантно публицистички рукопис написан углавном популарним језиком, лексиком и стилем, прихватљивим већини читалаца. Ауторка је, дакле, као што смо то већ овлаш истакли, своју књигу намијенила не уском кругу стручњака, који ионако већ довољно знају о историји Сарајева, његовом развоју, успонима и падовима кроз историју, па им још једна књига о истој теми и није неки изазов и потреба, него прије свега тзв. обичним људима који о актуелизованој теми не знају довољно, па их (је) треба(ло) подсјетити или освјежити нека ранија, могућа, (са)знања о прошлости највећег града у данашњој Босни и Херцеговини, али и уназад неколико вијекова.

Користи од књиге – којој је ово слово тзв. критички осврт, настао на темељу рецензије, која је, наравно, писана прије него што је њен аутор био сигуран да ће она бити одштампана и дистрибуисана на релевантне адресе али и својеврстан наговор и оправдање потенцијалним конзументима да ју набаве и (про)читају, затим додатна аргументација увјерењу да вријеме проведено с њом и потрошено на њу није залудно – имаће не само појединци, читаоци до којих она доспије, који ју „прелистају“ или студиозно реципују, него и одређене организације и установе, како оне из сфере науке, тако и из привреде, посебно саобраћаја, трговине, туризма (туристичке организације и агенције), али и субјекти као што су, примјера ради, вјерске заједнице, институције за заштиту културно-историјског наслеђа, медијско-информативне куће, филмске продуцентске агенције, неке невладине организације из сфере културе, екологије, спелеологије, археологије, архитектуре и сл. Посматрано са тог становишта и вредновано из тог ракурса, може се рећи да је публикација Десе Шућур успјела у намјери, те да је оправдала напор и ресурсе уложене у њен настанак и објављивање.

Но, радозналом и љубопитљивом читаоцу напријед казано можда и није довољна аргументација у прилог оправдања још једне публикације о граду, Сарајеву, о којем ни до сад није мањкало литературе, тим прије што смо и сами претходно констатовали да су поједини периоди (предисторија, касни средњи вијек, турски период, доба аустро-угарске управе) из његове прошлости и историје шире околине добрано (у смислу квантитета) и ваљано (у значењу квалитета) истражени, односно да су солидно елаборисане поједине теме које се односе на постојање, живот, дјеловање и резултате неких

професија, прије свега оних из области заната, индустрије, школства, архитектуре, здравства и сл., па чак и неки објекти, грађевине итд. Имајући управо то на уму, никоме се не може се (о)спорити право, потреба и могућност да сумња у сврсисходност неког новог манускрипта чија носива тема и главни „лик“ јесте Сарајево. Због тога свим потенцијалним „невјерним Томама“ треба подастријети још јаснију и конкретнију аргументацију уз/за позитивни одговор на питање да ли је требало или не штампати ову књигу.

На т(акв)о питање одговор по себи је управо овај критички приказ. Ипак, треба рећи, односно написати и неколико ријечи и реченица које се тичу садржаја и структуре саме књиге. Наиме, Десанка Шућур је своју монографију о Сарајеву компоновала од/из десет поглавља унутар којих има више подпоглавља, одјељака или још мањих цјелина, а сваки од њих обрађује неку посебну тему или предмет. Нека од поглавља су: *Историја Сарајева*, унутар којег има 9 одјељака у којима су обрађени поједини историјски периоди развоја насеља и становништва у и око данашњег Сарајева уназад неколико миленијума: од праисторије, неолита, старог вијека и римске власти (то је можда и најбоље обрађен период историје града, односно темат у цијелој публикацији), па све до социјалистичког периода његовог трајања, затим *Мостови и капије Града*, у којем су дати „мини-портрети“ 16 сарајевских мостова и капија, од Козје ћуприје, Дариве, Принциповог моста, Дрвеније и Чобаније, па све до Али-пашиног моста у Новом Граду и Римског моста у данашњој Илици, односно Вишеградске капије, Јековца, Бентбаше итд., из чега је и читаоцима неупућеним у разнолике меандре историје Сарајева јасно да је његова прошлост била бурна, интересантна, богата, разноврсна, па и тешка. Затим је ту поглавље под насловом *Народи и њихови храмови*, при чему су посебно исцрпно елаборисани храмови и други вјерски објекти Српске православне цркве у Сарајеву и његовој околини (дат је историјат сваке цркве, тачније: храма понаособ, од Старе цркве у Башчаршији, до цркве у Рељеву), али нису занемарени ни вјерски објекти осталих конфесија у граду: исламске, католичке и јеврејске. Вриједан пажње је и дио књиге под насловом *Привреда*, унутар којег су кратко обрађени најзначајнији моменти постојања и дјеловања некадашњих великих привредних субјеката у Сарајеву, попут Енергоинвеста, УНИС-а, ФАМОС-а, Фабрике дувана, „Кључа“, „Зоре“, Унионинвеста, Шипада, Мљекаре, „Вранице“, Пиваре и других, од којих се већина у међувремену, у транзиционим процесима и приватизационим „праксама“, распала и данас о њима могу да носталгично свједоче само некадашњи њихови радници. Ту су и поглавља насловљена са *Тргови, паркови; Ханови, хотели* (унутар којег је нарочито детаљно и акрибично обрађено готово све што је у вези са изградњом и потоњим „животом“ хотела „Европа“); *Институције културе; Насеља* и друга из којих је видљиво ауторкино настојање да својим читаоцима увјерљиво представи вриједности и особености њеног родног града по којима је он доскоро био препознатљив у тзв. ширим оквирима. По нашем

мњењу и онај ко није рођени Сарајлија, након ишчитавања ове монографије, може довољно разумјети не само његову историјску и географску конфигурацију и топографију, него и разабрати и потпуно се снаћи на његовој савременој мапи. У том погледу књига Десанке Шућур има елементе и може, по свом садржају, али не и по обиму и формату, завољити функцију неког модерног туристичког бревијара или водича, што је још један аргумент у прилог рационалности и сврсисходности њеног публикавања.

Међутим, оно што даје посебну вриједност рукопису Десе Шућур јесте дио књиге о *Источно Сарајеву*. Т(акв)е теме, колико смо ми обавијештени, нема ни у једној од свих досадашњих публикација о Сарајеву, и само то, да нема других вриједности, а има их, је довољно оправдање због којег је ову књигу требало објавити. То је тај другачији, нови контекст из наслова овог критичког осврта. У свим ранијим едицијама о Сарајеву нарација се углавном тичала и „вртила“, поред „стандардних“ историографских приказа његове прошлости, око старог дијела града, од Маријиног двора до Башчаршије по „дужини“ и од Кошева и Бјелава до Скендерије и Бистрика, по „ширини“. Једино је М. Прстојевић својом илустрованом монографијом „закорачио“ и у нове, „социјалистичке“ дијелове града и њихове знаменитости. О ономе што данас чини Град Источно Сарајево врло мало или нимало није писано, изузев при рекапитулацији приказа археолошких налазишта и дескрипције живота људи и заједница у предисторијско доба (Которац, Бутмир и др.). Због тога је важно што у *Сарајеву кроз вијекове* налазимо релевантан „опис“, својеврсни апендикс традиционалној литератури о Сарајеву, *topos*-а, локалитета за којег се већ одомаћио назив Источно Сарајево. Шућурова је прва „заорала“ бразде истине о времену, разлозима и условима настанка и одржања *urbs*-а на том локалитету

Источно Сарајево је административно-политички, урбано и по много чему другом посебна градска агломерација, настала непланирано, у току грађанског рата у Босни и Херцеговини (1992–1995.), која се у међувремену развила у озбиљну и садржајну цјелину, са елементима модерне архитектуре и свим урбаним и комуналним ресурсима, за коју се може рећи, да као град – у поливалентном смислу тог појма – има перспективу. У том дијелу рукописа ауторка је хронолошки обрадила најзначајније догађаје из ратног периода, кад се и зачела посебност и аутохтоност *topos*-а именованог, прво као Српско, а потом, из тзв. политички коректних (читај: вољом/притиском иностраних моћника) разлога, Источно Сарајево, почевши од примјера страдања српског народа у Сарајеву и околини, до мировних преговора и посљедица споразума о миру на Србе у Сарајеву и околним градовима и мјестима (Грбавица, Илијаш, Хаџићи, Вогошћа, Илиџа итд.), затим наставак појединих српских општина, развој институција у Граду (првенствено културе, образовања, информисања – при чему су описани сви електронски медији – духовног живота и сл.). Та поглавља њене монографије су први прилози историји града Источно Сарајево и вјерујемо да могу стимула-

тивно дјеловати и на друге ауторе у смислу и с циљем охрабривања да се ускоро напише пр(а)ва, официјелна историја тог урбаног локалитета.

Сарајево кроз вијекове је монографија која је богато илустрована фотографијама (22 црно-бијеле и 70 фотографија у колору, са потписима уз која су и шира образложења о њима и њиховој функцији у књизи), картама и другим историографски вриједним артефактима, што јој даје додатни квалитет и значај, а написана је, као што смо већ истакли, уз помоћ и коришћењем богате претходне литературе о том граду, што није неуобичајено у сличним приликама и поводима. Као што је та литература помогла Десанки Шућур да „склопи“ своју нарацију о Сарајево, тако ће и њена књига, увјерени смо, помоћи неким будућим истраживачима и ауторима „саге“ о Сарајеву у њиховим настојањима да неким далеким будућим читаоцима што аутентичније представе историју Града (из) нашег времена, тј. с краја 20. и почетка 21. вијека. А једна нова, свеобухватна, довољно акрибична, на новим хеуристичким принципима утемељена, дезидеологизована и, истовремено, синтетичка монографија о Сарајеву је засушна потреба, изазов и дуг наше науке, струке и публицистике.

Вријеме, као најбољи судија свему, да парафразирамо мисао из једне свете књиге, ће одредити мјесто које овој монографији – по њеном садржају, дометима и значају – припада и тако дефинисати њене вриједности.

Слободан Наградић